

УДК 378.9:159.942

ГУНЬКО Наталія Олександрівна –
кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри вокалу та хорових дисциплін
Херсонського державного університету
e-mail: diez_natali@mail.ru

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВОКАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні тенденції мистецької освіти спрямовані на оновлення змісту й упровадження інноваційних технологій організації навчання студентів, які забезпечать формування високого рівня професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта, удосконалення його вокально-методичної культури, як важливого компоненту фахової компетентності. Успішність вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта залежить від створення системного підходу до навчально-виховного процесу, який безпосередньо пов'язаний із специфікою самого співу (теоретичними знаннями і практичними вокально-технічними вміннями та навичками) й основами мистецької педагогіки (світоглядними, методологічними й загальнонауковими).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти спеціальної музичної підготовки майбутніх педагогів (музично-теоретичної, інструментальної, диригентсько-хорової, вокальної, музично-методичної) значною мірою розкривають дослідження Є. Абдулліна, Л. Безбородової, А. Козир, Л. Масол, А. Менабені, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Черкасова, О. Щолокової, Ю. Є. Юцевича та ін. На музичне виховання як складову педагогічного процесу ВНЗ вказують у своїх наукових працях А. Алексюк, І. Зязюн, Л. Коваль, Н. Кузьміна, В. Онищук, В. Краєвський, І. Лернер, В. Сластьонін.

Проблема вокальної підготовки студентів-музикантів у науково-методичній літературі розглядається в різних аспектах, а саме: визначаються принципи вокальної підготовки на основі використання фонетичного (О. Комісаров, А. Саркісян) та фонопедичного (В. Смельянов) методів; висвітлюється процес виховання естетичного ставлення учнів до вокального мистецтва (В. Бриліна, Н. Можайкіна); досліджуються умови удосконалення вокально-педагогічної підготовки майбутніх спеціалістів (О. Далецький); акцентується увага на формуванні вокально-мовленнєвої культури вчителя музики (Л. Азарова, Л. Дерев'янка); розкривається специфіка опрацювання шкільного репертуару в процесі вокального навчання (Л. Пашкіна). Педагогічне

обґрунтування змісту вокальної підготовки дають А. Менабені, Ю. Юцевич, Г. Стасько; проблему формування професійно значущих якостей у процесі вокальної підготовки визначено в дисертації О. Краснорової-Соколової, взаємодію вокального й методичного компонентів у професійній діяльності вчителя музики розглядає Л. Василенко, вокально-педагогічну підготовку вчителів-музикантів досліджує Н. Овчаренко тощо.

Дослідження науковців глибоко висвітлюють предметний аспект вокальної підготовки, проте напрямок опанування вокально-методичним досвідом, цільова установка якого передбачає знання і практичні уміння, пов'язані зі спеціальною діяльністю, тренуваністю і витривалістю голосового апарата, а також умінням передавати ці знання іншим, володіти методикою вокального навчання, охорони і розвитку голосу учня, у контексті вокального навчання розглянуто недостатньо.

Мета статті — висвітлення інноваційних аспектів формування готовності майбутнього педагога-музиканта до вокально-методичної діяльності у процесі його фахової підготовки та можливості їхнього впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вокальній педагогіці навчання співу розглядається як процес опанування основними механізмами голосотворення: акустичними (дзвінкість, гучність, вібрато, обертоновий та формантний склад звука, імперданс тощо); фізіологічними (дихання, артикуляція, рухливість голосу, нервово-м'язовий комплекс співацької моторики тощо); психолого-педагогічними (емоційність сприйняття і відтворення музичного образу в співі, усвідомлене керування голосоведенням, методи розвитку голосової функції у дітей і дорослих). Разом вони утворюють структуру специфічних професійних механізмів голосотворення.

Як діяльнісна структура педагогічного процесу кожен з цих механізмів ґрунтується на властивій йому сфері педагогічного впливу. Взаємодіючи, вони здатні забезпечити цілісну вокальну підготовку спеціаліста-музиканта, що потребує певного коригування, тобто співвідношення основних положень кожного з цих механізмів і специфіки загальнопедагогічної підготовки студентів за

рахунок комплектації змісту та дидактичних процесів їх реалізації. В такому разі вокальна підготовка може стати систематизованим, послідовним педагогічним процесом.

Як відомо, завдяки ефективності формування практичних вокальних умінь та навичок, стереотипів вокальної діяльності, виведення вокально-технічних умінь та навичок студентів на рівень рефлексивного виконання вокальних дій значно підвищується засвоєння науково-теоретичних засад співацького розвитку та формування усвідомленості вокальних дій. Це відбувається через цілеспрямований вплив на вокально-слухову регулюючу сферу студентів, формування у них навичок аналізу та діагностики співацького процесу, усвідомлення та контролю барорецепторних (акустичних), пропріорецепторних (м'язово-тілесних), ідеомоторних (комплексних) відчуттів під час фонації, озброєння знаннями охорони співацького голосу, прищеплення культури професійної діяльності педагога.

Концептуальні положення інноваційного підходу до навчання ґрунтуються на гуманітарній природі вокального мистецтва, яке в загально-педагогічній фаховій підготовці розглядається, як структурна складова фахової компетенції педагога-музиканта, а саме вокальне виховання спеціаліста здійснюється в результаті системного підходу [1].

Такий підхід забезпечує високий рівень підготовки фахівців у різних аспектах: наявність наукових знань про співацький процес як художньо-фізіологічне явище; індивідуальна вокально-виконавська майстерність; педагогічні знання, вміння і навички формування співацької культури учнів; знання вокально-педагогічного матеріалу, науково-методичної літератури; сформованість вокальної культури; розуміння змісту вокального навчання (теоретичного, виконавського та методичного); володіння обсягом методичних прийомів, які необхідні для творчого використання на заняттях з постановки голосу [2].

Методична підготовка передбачає усвідомлення студентами ролі співу в системі життєдіяльності, загальнокультурного і музичного розвитку особистості, а також вироблення у майбутніх учителів умінь застосовувати методи й організаційні форми, адекватні завданням вокального навчання учнів [3].

Отже, комплексний характер навчання ґрунтується на формуванні вокально-технічних навичок, послідовності викладення науково-теоретичної інформації, диференційованої згідно з навчальними можливостями і музично-вокальними здібностями кожного студента, науково-теоретичною базою вокальної педагогіки.

Аналіз практики вокального навчання студентів музичної спеціальності ХДУ в обсязі навчальної дисципліни «Вокальна майстерність» засвідчує брак системного підходу до викладу теоретичного матеріалу з основ співацького мистецтва та вокальної педагогіки, оскільки вокальна підготовка студентів тут спрямована на індивідуальний розвиток елементарних співацьких здібностей і можливостей кожного з них. Проте, враховуючи різну базову загальномузичну і попередню вокальну підготовку студентів-музикантів, які часто не мають відповідних співацьких навичок і вокальних даних, таке навчання не дає бажаних результатів. Подолати цю невідповідність, на нашу думку, можна зосередивши увагу на загальних теоретичних положеннях співацького мистецтва, які б склали основу навчально-пізнавального процесу орієнтованого, насамперед, на студентів, що не мають відповідної базової підготовки і не володіють елементарними співацькими навичками. Це дозволило б упорядкувати через інформаційний блок знань комплексну індивідуально-практичну роботу з голосом на всіх рівнях навчального процесу.

Тому, одним із шляхів інтенсифікації навчального процесу є, насамперед, розширення дисциплін вокального циклу через впровадження лекційного курсу з загальної теорії співу для студентів I–III курсів, який вмістив би обсяг науково-теоретичної інформації з проблем голосоведіння і сприяв формуванню у студентів необхідних знань для забезпечення кваліфікованої практичної діяльності як в майбутній виконавській, так і в педагогічній та соціокультурній сферах.

У спеціальній літературі це питання ще не знайшло належного вирішення, хоча саме науково-теоретичний матеріал є одним із найефективніших в розвитку усвідомленого підходу до процесу звукоутворення через розуміння специфіки рефлексорних зв'язків у діяльності нервово-м'язової системи організму співаючого, здатного здійснювати самоконтроль у співі, що лежить в основі самовдосконалення спеціаліста музично-естетичного профілю. А самоконтроль і постійне тренування вокальної техніки удосконалюють і відшліфовують вокальний слух, якість звуковедення і, таким чином, сприяють формуванню співацької культури майбутніх педагогів-музикантів.

Задля вирішення означеної проблеми у сучасну навчально-виховну систему вищів широко впроваджуються так звані «авторські» методики підготовки педагогів-музикантів, які вже здобули визнання і підтримку спеціалістів у практиці багатьох навчальних закладів України (Г. Стасько, О. Прядко, О. Матвеева, Н. Овчаренко, Л. Гавриленко та ін.).

Так, домінуючим чинником організаційно-методичної системи підготовки спеціалістів-музикантів (за методикою Г. Стасько) є систематизований навчально-теоретичний матеріал з основ вокальної педагогіки. Він спрямований на ґрунтовне освоєння співацького мистецтва через складну інтегративну функцію мислення студента, виконання якої сприяє раціональному підходу до співу при рефлексорній узгодженості роботи голосотвірних органів виконавця, як свідомокерованого процесу нагромадження спеціальних знань і вмінь. Послідовне викладення матеріалу зосереджене в чіткій змістовній конкретизації тематики відповідно до практичного засвоєння вокально-технічних навичок через налагодження нервово-м'язових зв'язків у голосотворенні. Тому, в розробленій системі цей матеріал має циклічну будову за змістом його основних положень, визначених в обсязі навчальної дисципліни «Постановка голосу» на певний курс навчання. Ці цикли мають такі назви: інформаційно-прогностичний (для студентів I курсу), технологічний (для студентів II курсу), психолого-педагогічний (для студентів III курсу), методичний (для IV курсу) і фахової майстерності (для V курсу) [4].

Методична концепція О. Прядко містить теоретично-практичний курс вокальної підготовки, спрямованої, насамперед, на формування системи знань, умінь і навичок, пов'язаних з сучасними тенденціями розвитку української вокальної педагогіки та реалізацією триєдиної структури навчання: освітньої, виховної і розвиваючої – на базі науково-теоретичних засад співацького мистецтва. Усвідомлене координування співацькою діяльністю (з урахуванням новітніх досліджень), яке пов'язане з формуванням рефлексивних алгоритмічних голосових дій, активізацією мотиваційної сфери, зацікавлення, інтересу та вокально-слухового аналізу як регулюючого компоненту майбутньої професійної діяльності, лежить в основі розглядаємої авторської методики підготовки молодих спеціалістів. Методика О. Прядко поєднує в собі різноманітні форми навчально-виховної роботи зі студентами (індивідуальні тематично спрямовані заняття, спецкурси, практику спостережень, так звані заняття «майстер-клас», спеціальне анкетування, тестування тощо) [5].

Ще один, новий концептуальний підхід, розроблений О. Матвеевою, стосується проблеми розвитку вокально-виконавської надійності (впевненості) у майбутніх педагогів-вокалістів засобами опосередкованої регуляції емоційного стану студентів на заняттях з постановки голосу та опрацюванню відповідної методики цілеспрямованого формування вокально-технічної бази на

мистецьких факультетах ВНЗ [6]. Автором запропонована новітня методика удосконалення специфіки вокально-виконавської діяльності, пов'язана з впровадженням так званих художньо-тренінгових форм підготовки студентів до майбутньої творчо-виконавської роботи і розробкою рекомендацій щодо змісту і структури репетиційних занять, емоційно наповненого виконання та логіки образного «бачення» вокального твору. Особлива увага надається мобілізації резервних сил організму співаючого, розвитку уміння керувати своїми внутрішніми ресурсами (психолого-фізіологічними можливостями).

Дана методика передбачає основні чотири фази так званого «адаптивного тренінгу» психологічної готовності спеціаліста: становлення, розвитку, удосконалення і закріплення, які спрямовані на формування впевненості у своїх можливостях; якісне засвоєння матеріалу; успішне подолання виконавсько-технічних труднощів; «упереджену» адаптацію до дії стрес-чинників під час публічних виступів; закріплення сформованої вокально-технічної впевненості. Заслужують на увагу наукові розвідки Н. Овчаренко, у яких пропонується застосування системного підходу у вокально-педагогічній підготовці майбутніх учителів-музикантів як методологічного принципу та методу наукового пізнання процесу підготовки фахівця. Завдяки системному підходу уможлиблюється перспективне моделювання сучасної вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що передбачає позитивні зміни в середині самих систем і у функціональних взаємодіях однієї з іншою. У складній системі вокальної освіти авторка відводить значне місце системі вокально-методичної підготовки спеціаліста, що проходить в рамках системи музично-вокальної підготовки. Даний вид підготовки здійснюється на лекційно-практичних курсах різних методик, а саме: з постановки голосу, диригування, музичного виховання де студенти вивчають історичний аспект розвитку вокально-методичної думки, опановують різні методичні прийоми роботи з голосом дитини та дорослого співака. Підготовка майбутнього фахівця до роботи з солістами та вокальними ансамблями залежить від якості опанування студентами комплексу навчальних дисциплін, що пропонується для отримання певного кваліфікаційного рівня та їх організаторських якостей. Основні знання, уміння та навички роботи з солістами та вокальними ансамблями майбутні педагоги-музиканти отримують при вивченні дисциплін вокально-хорового циклу, особливо, з методики постановки голосу, перевіряючи та закріплюючи їх під час навчальної та виробничої практик [7].

Цікавою для вокальної педагогіки є і науково-педагогічна концепція підготовки кваліфікованих спеціалістів-музикантів, пов'язана з проблемами формування вокальної культури учнів ДМШ та мистецьких шкіл опрацьована Л. Гавриленко [8; 9]. Основними завданнями названої методики є: активізація процесу вокального навчання і виховання студентів у ВНЗ для підготовки кадрів, здатних кваліфіковано працювати з дітьми; поглиблення теоретичної бази знань, щодо роботи з дитячими голосами різного віку (психолого-фізіологічний аспект); конкретизація і розширення тренувальної бази (вокальних вправ, поспівок) з використанням народних дитячих пісень, народного мелосу тощо; виховання вокально-художньої культури виконавців (художній смак, одяг, естетика поведінки на сцені); знання художньо-виконавського репертуару і орієнтація в напрямках і стилях сучасної вокальної музики.

У системі підготовки співаків-виконавців (музичні академії, консерваторії тощо) вирізняється науково-концептуальний підхід М. Жишківич, В. Юшманова, В. Прокоп'єва, В. Антонюк, О. Стахевича, Є. Поліванової основні постулати яких ґрунтуються на вихованні «інтелектуального» співу, спрямованого на формування як особистісних якостей соліста-виконавця, так і практично-творчих якостей педагога-вокаліста, добре зорієнтованого на різновікові функціональні можливості голосу людини та методичну базу навчально-виховного процесу загалом.

Розширення можливостей експериментальних досліджень в галузі фізіології голосоведення (в тому числі і в структурі допоміжних наук: медицини, фоніатрії, психології, педагогіки тощо) в сучасній практиці виховання голосу в навчальних закладах виконавського спрямування відкриває сьогодні нові реалії, тобто нові вихідні положення, нове «бачення» проблем голосоведення.

Зокрема, постульовані специфічні вокально-педагогічні принципи, виділені М. Жишківич, акумулюють в собі основні аспекти вокально-виконавської сфери підготовки педагогічних кадрів: індивідуальний підхід до розкриття природних (голосових, психічних, вокально-технічних, виконавських) якостей співу; поступовість та послідовність в роботі над розвитком цих якостей (урахування ступеня складності і систематичності занять, логіки викладу методичних засад); тісний взаємозв'язок технічних можливостей голосу студента і його художньо-виконавських якостей [10].

Голосотвірна система людини трактується автором як «живий» музичний інструмент, який має властивість самостійно «грати» і настроюватися. Ці властивості здійснюються,

виключно, інтелектуально-вокальним шляхом, тобто шляхом моделювання (створення і корекції) ідеальної програми майбутньої (передбачуваної) дії і практичної реалізації цієї програми за допомогою волевого зусилля.

У процесі вивчення технології постановки голосу і опанування вокальною методикою велике значення має насамперед розвиток так званого вокально-моторного слуху, тобто, навички комплексного сприйняття не тільки висотної характеристики звука, а й нейромоторної роботи всієї голосотвірної системи співаючого. Це дає можливість педагогам-вокалістам виробити ефективний комплекс вокальних методів впливу на голос і грамотно, в доступній і зрозумілій формі використовувати наукову термінологію, уникаючи догматизму, поспішності і необдуманості, зважаючи на багатовіковий емпіричний досвід вокальної педагогіки, з її асоціативними уявленнями і чуттєвими образами.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Наразі, надзвичайно актуальною залишається потреба у формуванні так званого нового підходу до вокально-методичної підготовки педагогів-музикантів, пошуку напрямів модернізації даної підготовки, врахування у змісті навчального процесу багатокомпонентної структури вокально-методичної діяльності педагога-музиканта; реалізація системного підходу у професійній підготовці; впровадженні високохудожнього, різностильового та різножанрового репертуару відповідно до обраної манери співу; застосування навчального матеріалу для поглибленого аналізу вокального твору та його кращого розуміння і виконавської інтерпретації; вивчення та впровадження досягнень зарубіжної мистецької освіти щодо якості підготовки майбутніх педагогів-музикантів до вокально-методичної діяльності.

Загалом затребуваність розробки проблематики вокально-методичної підготовки мотивується особливостями розвитку сучасної музично-педагогічної освіти, необхідністю враховувати характер цього розвитку і відповідно орієнтувати викладачів-вокалістів на системне впровадження інноваційних підходів фахового розвитку майбутніх педагогів-музикантів у навчально-виховний процес ВНЗ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гавриленко Л. М. Психофізіологічний фактор як домінуючий у процесі вокального виховання дитини / Л. Гавриленко // Теоретичні та практичні питання культурології: зб. наук. праць НМАУ, Мелітопольський держ. пед. ун-т. – Мелітополь: Сана, 2005. – Вип. 20 – С. 86–92.
2. Гавриленко Л. М. Педагогічні умови

формування основ вокальної культури учнів молодшого шкільного віку / Л. Гавриленко // 36. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. Ун-т імені І. Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. – Вип. XIV. – С. 126–129.

3. Жишкович М. Основи вокально-педагогічних навиків / Методичні поради для студентів вокальних факультетів вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації / М. Жишкович. – Львів, 2007. – 43 с.

4. Матвєєва О. В. Методика формування вокально-виконавської надійності у майбутніх учителів музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук – 13.00.01: / О. В. Матвєєва. – К., 2010

5. Овчаренко Н. А. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: теорія та методологія: монографія / Н. А. Овчаренко. – Кривий Ріг: вид. Р. А. Козлов, 2014. – 400 с.

6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

7. Прядко О. М. Розвиток співацького голосу: методичні рекомендації для викладачів вокалу та студентів музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів / О. М. Прядко. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2009. – 92 с.

8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О. П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.

9. Стасько Г. Є. Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики як основа удосконалення педагогічної майстерності: автореф. дис. ... канд. пед. наук – 13.00.01 / Г. Є. Стасько – К., 1995.

10. Юцевич Ю. Є. Теорія та методика формування та розвитку співацького голосу / Ю. Є. Юцевич. – К.: ІЗМН, 1998. – 160 с.

REFERENCES

1. Havrylenko, L. M. (2005). *Psykhofiziologichnyy faktor yak dominuyuchyuy u protsesi vokal'noho vykhovannya dytny.u* [Physiological factor as dominant in the vocal education of the child]. Melitopol': Sana.

2. Havrylenko, L. M. (2008). *Pedahohichni umovy formuvannya osnov vokal'noyi kul'tury uchniv molodshoho shkil'noho viku.* [Pedagogical conditions of formation of bases of vocal culture of junior pupils]. Kam"yanets'-Podil's'kyu: PP Moshak M.I.

3. Zhyshkovych, M. (2007). *Osnovy vokal'no-pedahohichnykh navykiv / Metodychni porady dlya studentiv vokal'nykh fakul'tetiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv kul'tury i mystetstv III-IV rivniv akredyatsiyi.*

[Basics vocal teaching skills / Methodical advice for students of vocal faculty of higher educational institutions of culture and arts of III-IV accreditation]. Lviv.

4. Matvyeyeva, O. V. (2010). *Metodyka formuvannya vokal'no-vykonavs'koyi nadiynosti u maybutnikh uchyteliv muzyky.* [Methods of forming of vocal carrying out reliability of the future music masters]. Kyiv.

5. Ovcharenko, N. A. (2014). *Profesiynna pidhotovka maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do vokal'no-pedahohichnoyi diyal'nosti: teoriya ta metodolohiya: monohrafiya.* [Professional training of future teachers of music to vocal and pedagogical activity: the theory and methodology: monograph]. Kryvyy Rih: vyd. R.A. Kozlov.

6. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)* [Art Pedagogy (Theory and methods of teaching art subjects)]. Kyiv: Osvita Ukrainy.

7. Pryadko, O. M. (2009). *Rozvytok spivats'koho holosu: metodychni rekomendatsiyi dlya vykladachiv vokalu ta studentiv muzychno-pedahohichnykh fakul'tetiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv.* [Development of the singers voice: guidelines for teachers and students of vocal music teaching faculties of higher educational institutions]. Kam"yanets'-Podil's'kyu: PP Buynyts'kyu O. A.

8. Rudnytska, O. P. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska: navchalnyi posibnyk.* [Pedagogy: general and artistic: Tutorial]. Kyiv.

9. Stas'ko, H. YE. (1995). *Vokal'na pidhotovka maybutn'oho vchytelya muzyky yak osnova udoskonalennya pedahohichnoyi maysternosti.* [Vocal music teacher training future as a basis for improving teacher skills]. Kyiv.

10. Yutsevych, Iu. Ie. (1998). *Teoriia ta metodyka formuvannya ta rozvytku spivats'koho holosu.* [Theory and methods of formation and development of the singers voice]. Kyiv: IZMN.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГУНЬКО Наталія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри вокалу та хорових дисциплін Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: інноваційні аспекти вокально-методичної підготовки майбутнього педагога-музиканта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GYNKO Nataliia Olekxandrivna – Ph.D., professor associat, Cap de disciplines vocal i coral Kherson State University.

Circle of scientific interests: innovative aspects of vocal-methodical preparation of the future teacher-musician.